

PLNĚNÍ BARCELONSKÉHO CÍLE V OBLASTI PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ OD 3 LET DO VĚKU POVINNÉ ŠKOLNÍ DOCHÁZKY VE ŠKOLNÍM ROCE 2020/2021 V ČESKÉ REPUBLICCE

FULFILLMENT RATE OF THE BARCELONA TARGET IN THE FIELD OF PRE-SCHOOL EDUCATION OF CHILDREN FROM 3 YEARS TO THE MANDATORY SCHOOL AGE IN THE SCHOOL YEAR 2020/2021 IN THE CZECH REPUBLIC

Lucia Bartůšková¹

Abstrakt

Příspěvek si klade za cíl kvantifikovat míru naplnění barcelonského cíle z roku 2002 v oblasti míry participace dětí od 3 let do věku povinné školní docházky na předškolním vzdělávání. Klíčovou součástí analýzy je práce s reálnými daty o účasti dětí na předškolním vzdělávání ve všech nabízených typech kolektivního zařízení ve školním roce 2020/2021. Prostřednictvím analýzy získaných a odhadnutých dat je zjištěno, že účast dětí starších 3 let na předškolním vzdělání je v ČR vysoká a dosahuje 89,8% podílu všech dětí v dané věkové kategorii. Vyšší začlenění dětí je zdůvodněno pozitivním trendem růstu počtu tříd v mateřských školách a rozsáhlým výzvám Operačního programu Zaměstnanost v letech 2016–2017 podporující vznik dětských skupin. Posílené kapacity v předškolních zařízení jsou dostatečné a jsou připravené do budoucích let, kdy populace dětí ve zkoumané věkové skupině bude přesahovat stávající velikost.

Klíčová slova

Barcelonské cíle, dětské skupiny, lesní kluby, mateřské školy, předškolní vzdělávání.

¹ Národohospodářská fakulta, Vysoká škola ekonomická v Praze,
nám. W. Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3 – Žižkov

Abstract

The paper aims to quantify the fulfillment rate of the Barcelona target of 2002 in the area of participation of children from 3 years to the mandatory school age in compulsory school attendance in pre-school education in the school year 2020/2021. A key part of the analysis is working with real data on children's participation in preschool education in all types of collective facilities offered. Through the analysis of the obtained and estimated data, it is found that the participation of children older than 3 years in preschool education is high in the Czech Republic and reaches 89.8% of all children in the given age category. The higher inclusion of children is justified by the positive trend of increasing the number of classes in kindergartens and the extensive challenges of the Operational Program Employment in 2016–2017 supporting the creation of child groups. Reinforced capacities in pre-school facilities are sufficient and are ready for future years, when the population of children in the examined age group will exceed the current size.

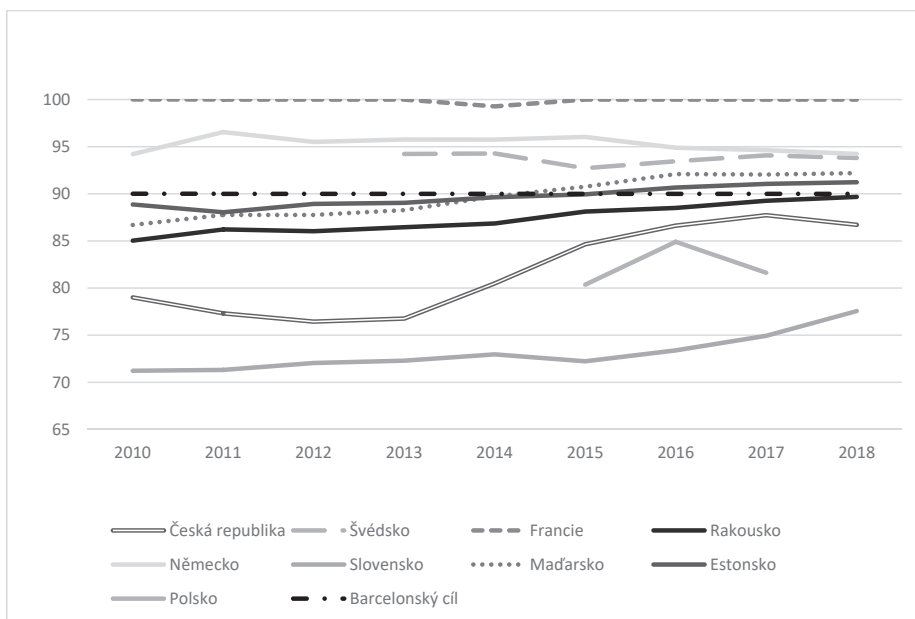
Keywords

Barcelona targets, child groups, forest clubs, kindergartens, preschool education

ÚVOD

Českou republiku čeká od července 2022 v pořadí již druhé předsednictví v Radě EU v historii. Bude moci v rámci předsednického tria spolu s Francií a se Švédskem předložit a prosazovat své priority v agendách a spolurozhodovat o dlouhodobém směřování EU. V rámci předsednictví dojde pravděpodobně i k ohlédnutí se k barcelonským cílům, které byly stanoveny před 20 lety v roce 2002. Výsledkem předsednictví ze zasedání Evropské Rady z března 2002 bylo stanovení mimo jiné barcelonských cílů v oblasti zajištění předškolní péče dětí. Konkrétní požadavek zněl tak, aby členské státy byly schopny poskytnout péči pro nejméně 90 % dětí ve věku od 3 let do věku povinné školní docházky. Data z rozsáhlého mezinárodního srovnání předškolního vzdělání a péče sledující participaci dětí v kolektivních zařízení jsou publikována Evropskou komisí každých 5 let, naposledy v roce 2019 a shodují se s databází OECD (Family database). Graf 1 přibližuje situaci z hlediska plnění barcelonského cíle ve vybraných zemích EU. Záměrně byly vybrány regionálně blízké země sousedící s ČR, dále země s nejnižší participací (OECD, 2019) matek dětí do 3 let na trhu práce (Estonsko a Maďarsko) a země účastníci se předsednictví s ČR v roce 2022 (Francie a Švédsko).

Graf 1 Vývoj míry účasti v předškolním vzdělávání dětí starších tří let do věku povinné školní docházky (v %), plnění barcelonského cíle (90%)

Zdroj: OECD, 2019; European Commission, 2019, vlastní zpracování

Pozn.: Data pro Švédsko (2010-2012) a Polsko (2010-2014, 2018) nebyla k dispozici

V roce 2018 byla průměrná participace na předškolním vzdělávání dětí starších tří let v EU na úrovni 86,5%. Barcelonský cíl se podařilo naplnit v 14 členských zemích, zbývajících 13 členských zemí, včetně České republiky (86,7 %), hranice 90% nedosáhlo. Nejnížší hodnoty dlouhodobě vykazuje Řecko, Chorvatsko a Slovensko, naopak k maximálnímu využití předškolní péče se blíží Francie, Belgie a skandinávské země včetně Dánska. Česká republika se nacházela lehce pod průměrem EU zemí. Mezi lety 2013 až 2017 zaznamenala nejvýraznější zlepšení v tomto ukazateli, kdy míra účasti na předškolním vzdělávání rostla v průměru o 2,3 p.b. za rok. Je nutné však upozornit na nedostatečnou kvalitu dat za ČR v rámci statistického vykazování OECD. Vzhledem k neexistenci jednotného registru předškolních zařízení není možné zajistit korektní a spolehlivý sběr dat v ČR.

Péče o děti nebo jiné závislé členy domácnosti, kterou v ČR stále primárně vykonávají ženy, je hlavním faktorem ovlivňující zaměstnanost žen. Hlavním slibovaným pozitivem vyšší participace dětí v předškolním vzdělávání by mělo být zvýšení účasti žen na trhu práce, která je v období péče o děti do 6 let nízká právě vlivem pečovatelských povinností. Nízké zastoupení žen v zaměstnání nese pro EU ekonomickou ztrátu vyčíslenou na 370 mld. EUR ročně (Eurofound, 2016). Z tohoto pohledu mají barcelonské cíle zásadní význam i v současnosti, kdy je český trh práce vyčerpaný a počet volných pracovních míst přesahuje počet uchazečů o zaměstnání.²

² Na jedno volné pracovní místo připadalo v srpnu 2021 jen 0,74 uchazeče.

Význam a přínos nerodinné péče je doložen odborníky zejména pro děti v posledním stadiu raného dětství, tj. předškolním věku. Z hlediska vývojové psychologie je nutné odlišit batolecí věk (1–3 roky) od předškolního věku (4–6 let). Zatímco pro děti do 3 let je za významnou a naprosto dominantní proměnou ovlivňující rozvoj duševního zdraví považováno rodinné prostředí, u starších dětí je dětský kolektiv velmi významných faktorem posilujícím komunikaci, zkušenosti a rozvoj sociálních vazeb (Matějček, 2005; Langmeier, Krejčířová, 2007).

Důležitost nerodinné formální péče o předškolních děti je nezpochybnitelná a žádoucí u dětí pocházející z tzv. „méně kultivovaného a stimulujícího“ rodinného prostředí. Předškolní institucionální vzdělávání navazuje na působení rodiny a v oblastech, kde rodina ve své roli selhala, mohou instituce doplňovat a rozvíjet (Vítková, 2004). Tento pohled je spojen s konceptem inkluzivního vzdělávání, kde mají všichni právo na přístup ke vzdělání, spolubytí, účast a nevyčleňování. Vzdělání je kumulativní proces, a proto můžeme předškolní vzdělání vnímat jako bránu k dalšímu stupni vzdělání.

V návaznosti na zdůvodnění významu předškolní nerodinné péče se tento příspěvek zabývá plněním barcelonského kritéria v ČR v posledním sledovaném školním roce 2020/2021. Cílem je kvantifikovat pomocí dostupných dat a odhadů angažovanost dětí ve věku 3–6 let v předškolním vzdělávání a zjistit, jakým směrem se posouvá vývoj v této oblasti.

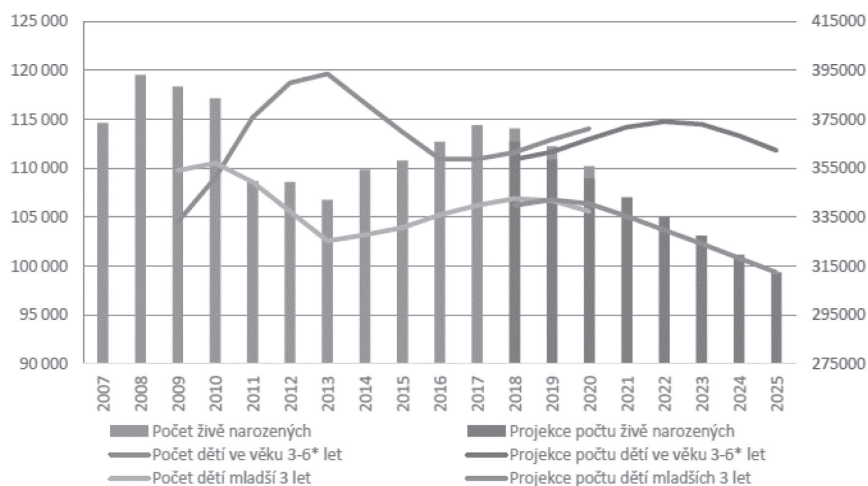
Text se dotýká smyslu rodinné politiky, která má vytvářet a podporovat takové prostředí, které je vhodné pro fungování rodin a výchovu dětí. Vhodně nastavené socioekonomické podmínky jsou spjaté s podporou vyšší porodnosti. Jelikož je účelová pronatalitní politika z dlouhodobého hlediska neúčinná, diskutováno v odborných statích (Demeny, 1987; Cigno, 1989; Loužek, 2004), je potřeba se zaměřit na opatření, která vycházejí z potřeb rodin. V tomto ohledu je nejpatrnější nedávný průzkum (Barvíková et al., 2018), který prokazuje zájem rodičů o služby různého typu, nejčastěji o služby zařízení denní péče o děti. Služby pro rodiny s dětmi propojující pracovní trh s rodinou, v některých případech vzdělání s rodinou, mají potenciál sloužit jako nástroj podpory zaměstnanosti rodičů.

1. CÍLOVÁ SKUPINA

Velikost cílové skupiny je pro účely výzkumu zcela zásadní parametr. Proto je zjišťováno, o jak velkou dotčenou věkovou populaci dětí se jedná. Ke kvantifikaci poslouží demografické ukazatele. Vzhledem ke zpoždění politických opatření je vývoj počtu narozených dětí v grafu 2 sledován v delším časovém horizontu. Vývoj porodnosti je pro účely článku stěžejní, neboť se přímo promítá do počtu dětí předškolního věku. Jak je patrné z grafu 2 příznivý vývoj v porodnosti v letech 2007–2010 byl přerušen čtyřletým poklesem hodnoty tohoto ukazatele držíciho se pod hranici 110 000 narozených dětí. Následovala mírná vlna růstu až do roku 2017. V posledních třech letech 2018–2020 se naplnil klesající trend porodnosti střední varianty demografické projekce ČSÚ, nicméně hodnoty statisticky ověřených dat byly v průměru o 2 000 narozených dětí vyšší.

Cílovou skupinu naší analýzy tvoří děti předškolního věku 3–6 let³, která dle věkové struktury obyvatel ČR k 1. 1. 2020 zahrnovala celkem 366 742 dětí. Počet předškolních dětí kopíruje ukazatel počtu narozených dětí s několika letým zpožděním. Mírná vzestupná populační vlna kolem roku 2017 a 2018 se projeví v počtu sledovaných předškolních dětí nejvýrazněji kolem roku 2022, kdy by měla dle projekce dosahovat svého maxima. V absolutním vyjádření se jedná o 374 032 dětí. V následujícím dlouhodobém výhledu hovoří střední varianta predikce Úřadu Národní rozpočtové rady (2020) o snižování počtu námi zkoumané skupiny dětí 3–6 let. Minima by měla dosáhnout v roce 2035 s počtem 320 000 dětí.

Graf 2 Počet živě narozených dětí v letech 2007–2020 a projekce do roku 2025

Pozn: * Počet dětí ve věku 3–6 zahrnuje 25 % dětí ve věku 6 let, které v průměru nenastoupí do 1. třídy ZŠ

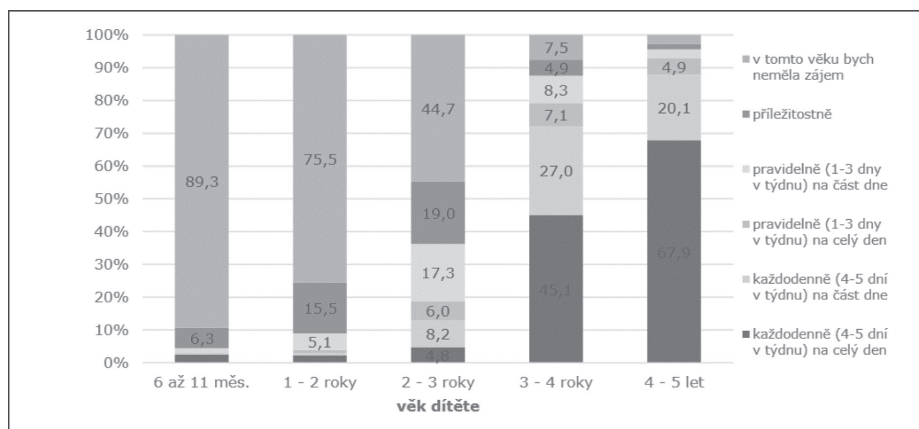
Zdroj: ČSÚ, 2021 a ČSÚ, 2018

Velikost cílové skupiny nemusí nutně odpovídat počtu zájemců o péči v předškolním zařízení. Druhou stěžejní veličinou je skutečný zájem rodičů o umístění dítěte do instituce zabezpečující péči a výchovu dětí. Preference rodičů velmi silně souvisí s věkem dítěte a úměrně s ním roste, což koresponduje i rostoucím podílem žen aktivních na trhu práce. Tuto skutečnost lze nejlépe doložit z výzkumu (Barvíková, et al., 2018). Jak je vidět z grafu 3 jednoznačné upřednostňování výhradní rodinné péče o děti je do jeho dvou let. Od dvou let věku dítěte považuje větší část matek (55,3 %) za lepší způsob péče

³ Počet dětí ve věku 3–6 zahrnuje 25 % dětí ve věku 6 let, které v průměru nenastoupí do 1. třídy ZŠ. Tato skutečnost byla vypočítána na základě dat ze zápisů do 1. ročníku základního vzdělávání – podle věku (MŠMT, 2020). Ve školním roce 2020/2021 bylo zapsáno 27 648 dětí starších 7let, tj. děti mající z předchozího roku odklad povinné školní docházky. V poměru k průměrnému počtu narozených dětí (110 000) se jedná o 25,14 % šestiletých dětí, které v roce 2019/2020 nenastoupily k základnímu vzdělávání.

o dítě v nerodinném prostředí, ale pouze u 13 % žen by se jednalo o každodenní péči. Situace se dramaticky mění od ukončeného třetího roku dítěte, kdy naprostá většina matek (92,5 %) upřednostňuje nerodinnou péči. Období od dvou a tří let věku dítěte můžeme považovat za jakýsi přechodový stupeň mezi rodinnou a formální péčí o dítě.

Graf 3 Preferovaný rozsah péče o dítě v kolektivním zařízení (v %)

Zdroj: Barvíková, et al., 2018, s. 50

Zjištěné preference výhradní rodinné péče matek s dětmi do dvou let jsou do značné míry ovlivněny celkovým nastavením systémem rodinné politiky a dalšími okolnostmi. Za výrazné faktory jsou považovány: nastavení délky mateřské a rodičovské dovolené, výše peněžitě pomoci v mateřství a rodičovského příspěvku, míra flexibility v zaměstnání a nabídka alternativních služeb péče o děti.

Kupříkladu větší flexibilita v čerpání rodičovského příspěvku od roku 2012 přispěla k mírné proměně preferencí rodičů, kteří si díky této změně mohou jednodušeji přizpůsobovat volbu o délce rodinné péče. Obecně roste zájem o dřívější návrat matek na trh práce mezi druhým a třetím rokem života (Barvíková et al., 2018). Narůstá taktéž zájem rodičů o některé formy příležitostné péče u dětí mladších tří let.

1. ZMAPOVÁNÍ NABÍDKY PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ A VÝCHOVY DĚTÍ VE VĚKU 3–6 LET

Schéma 1 ilustruje členění systému služeb kolektivní péče o děti předškolního věku (3–6 let) v ČR. Základními kameny českého předškolního vzdělávání tvoří mateřské školy (MŠ), dětské skupiny a neškolní zařízení vznikající na základě živnostenského oprávnění. Jednotlivými charakteristikami včetně zjištěnou kapacitou uvedených zařízení se budou stručně věnovat následující subkapitoly. Do analýzy nejsou zahrnuta zařízení poskytující péči výhradně o děti mladší 3 let a individuální služby typu „chůvy“ a mikrosjele, které nenaplňují charakter kolektivní péče.

Schéma 1 Typy služeb kolektivní péče o předškolní děti ve věku 3–6 let v ČR

Zdroj: vlastní zpracování

1.1. Mateřské školy

MŠ se zaměřují zpravidla na vzdělání dětí od tří do šesti let, označované ISCED⁴ 02 podle mezinárodní standardní klasifikace vzdělání. MŠ mohou poskytovat vzdělání mladším dětem, a to od dvou let věku, které spadá pod klasifikaci vzdělání ISCED 01, a také o děti starší šesti let v případě odloženého nástupu do základního vzdělávání. MŠ mohou nabývat různých právních forem, ale v praxi se více vymezují spíše charakteristikou poskytovaných služeb.

Ve školním roce 2020/2021 byla většina, tj. 91,5 %, MŠ veřejných, 7,6 % soukromých a 0,95 % církevních. V detailním pohledu na využívání kolektivních zařízení pro vzdělání předškolních dětí je patrná dominance veřejných MŠ. Veřejnou MŠ navštěvuje 342 665 dětí (95,8 %) z celkového počtu umístněných dětí do MŠ (357 598), zatímco služeb privátních MŠ využívá 12 889 dětí (3,6 %) a 2 044 dětí (0,6 %) dětí se vzdělává v církevních MŠ (MŠMT, 2021).

Z hlediska kapacity MŠ lze konstatovat, že v průběhu posledních deseti let byl zaznamenán výrazný nárůst v počtu nově zřízených tříd. Od školního roku 2011/2012 do 2020/2021 se zvýšila kapacita o 2 045 tříd (navýšení o 14,1 %), což představuje cca 44 172⁵ nových míst. Nejvýraznější procentuální nárůst byl zaznamenán u soukromých MŠ, jejichž počet tříd vzrostl o 170,3 %, dále u církevních MŠ (zvýšení o 53,2 %) a veřejných MŠ (zvýšení o 11,3 %). V absolutních hodnotách mají na tomto nárůstu většinový podíl (75,4 %) veřejné MŠ.

Pro analýzu dostupnosti péče pro předškolní děti jsou stěžejní absolutní počty dětí zařazených do vzdělávání v MŠ a jejich struktura podle věku, jež představuje tabulka 1. Vývoj celkového počtu dětí v MŠ během sledovaného desetiletého období odpovídá populačním pohybům naznačených v první kapitole tohoto příspěvku až na poslední sledovaný školní rok 2020/2021. Vzestupná populační vlna před rokem 2010 se projevila

⁴ ISCED (International Standard Classification of Education) – mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání podle OSN. Záměrem je zajistit mezinárodní komparaci a analýzy srovnatelných dat.

⁵ Počet nově vzniklých tříd je násoben průměrným počtem dětí na třídu v posledním školním roce 2020/2021 (21,6)

v postupném zvyšování počtu dětí v MŠ ve školních letech 2012/2013 až 2014/2015. Vývoj počtu dětí evidovaných v MŠ od školního roku 2014/2015 je klesající. Nejvýraznější pokles dětí v MŠ byl zaznamenán v posledním školním roce 2020/2021, kde meziroční úbytek činil 7 311 dětí. Toto snížení počtu dětí umístěných do MŠ se událo navzdory růstu (od roku 2017, viz graf 2) počtu dětí v cílové skupině 3–6 let, přibývajícím personálním kapacitám a již zmíněnému nárůstu počtu tříd. Výsledným efektem je snížení průměrného počtu dětí v jedné třídě z 23,2⁶ na hodnotu 21,6. Tuto anomálii lze zdůvodnit částečně pandemií onemocnění způsobeného virem COVID-19. Někteří rodiče odložili nástup dětí do MŠ z důvodu obavy z šířící se nákazy. Nižší zájem rodičů umístit dítě do MŠ mohla způsobit i negativní zkušenost z často uzavřených MŠ (karanténa, vládní nařízení) v předchozím školním roce 2019/2020, která mohla vyústit v individuální zajištění péče o dítě jiným alternativním způsobem (blízkou osobou či chůvou).

Tab. 1a Počet dětí v MŠ ve školním roce 2011/2012–2015/2016 podle věku

Věk		2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Celkem		342 521	354 340	363 568	367 603	367 361
v tom	mladší než 2 roky	.	.	.	737	932
	2leté	31 355	31 951	33 141	37 161	41 389
	3leté	92 492	91 350	92 365	92 120	90 640
	4leté	99 884	106 784	106 163	107 065	103 501
	5leté	96 959	104 369	111 217	110 000	109 981
	6leté	21 344	19 559	20 287	20 334	20 695
	starší než 6 let	487	327	395	186	223

Zdroj: MPSV, ČSÚ, vlastní zpracování

⁶ Hodnota představuje desetiletý průměr počtu dětí na třídu v MŠ.

Tab. 1b Počet dětí v MŠ ve školním roce 2016/2017–2020/2021 podle věku

Věk		2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21
Celkem		362 653	362 756	363 776	364 909	357 598
v tom	mladší než 2 roky	950	758	650	480	255
	2leté	43 779	44 713	44 724	42 540	34 331
	3leté	91 390	91 758	93 046	94 585	93 075
	4leté	100 118	99 914	99 858	101 407	102 494
	5leté	105 869	104 901	104 749	104 522	106 305
	6leté	20 392	20 577	20 600	21 252	20 973
	starší než 6 let	155	135	149	123	165

Zdroj: MPSV, ČSÚ, vlastní zpracování

Počet dětí připadající na jednu třídu či na jednu vychovatelku bezprostředně souvisí s diskuzí nad kvalitou poskytovaných služeb předškolního zařízení. ČR patří mezi země s nejvyšším počtem dětí ve skupině stejně jako na jednoho vychovatele. Maximální počet dětí ve věku 4 let na jednoho vychovatele je u nás 24 dětí, zatímco ve většině evropských vzdělávacích systémech je to pod 20 dětí a v Irsku, Maďarsku, Finsku, Skotsku a Norsku je tento počet nižší než 10 dětí (European Commission, 2019). Podle hodnocení ČŠI (2020) mají vysoké počty ve třídách v MŠ negativní dopad na kvalitu předškolního vzdělávání, neboť nejsou schopny zohlednit současné požadavky na osobnostní pojetí vzdělávání a jeho individualizaci.

1.2. Dětské skupiny

Od 29. 11. 2014 nabyl účinnosti zákon č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a stanovil podmínky pro provozování dětských skupin (DS). Několik následných novelizací, které přinesly pouze drobné úpravy, nezměnily charakter služeb poskytovaných DS. DS jsou určeny pro děti od 1 roku do věku zahájení školní docházky, čímž naplňují klasifikaci vzdělání ISCED 01 a ISCED 02.

Podle evidence DS (k 1. 9. 2020) existovalo celkem 1 120 DS s platným oprávněním s celkovou kapacitou 14 896 míst (MPSV, 2020). Počet zapsaných DS soustavně roste od roku 2015. Počet míst nutně nemusí korespondovat s počtem zapsaných dětí, neboť v rámci DS na rozdíl od MŠ je umožněno sdílení míst. Střídání v docházce dětí však může představovat překážku ve flexibilitě rodičů (změna nastavení v průběhu školního roku) uvažujeme-li o dětech 3–6letých. Matky dětí v tomto věkovém rozmezí mají poměrně vysokou míru zaměstnanosti (78,9% dle OECD, 2019) na rozdíl od matek dětí do 3 let

(21,7 %). Vzhledem k nízkému podílu částečných úvazků v ČR můžeme předpokládat, že většina rodičů těchto dětí pracuje na plný úvazek a preferuje tak celodenní každodenní péči, což koresponduje také s výsledky průzkumu rodičů uvedeného v grafu 3. Z tohoto důvodu jsou do výpočtu kapacit zahrnuty pouze počty míst z deklarované kapacity DS. Sdílené místo v DS je vhodné a využívané rodiči s dětmi mladší 3 let, jak potvrzují preference polodenní či příležitostné péče u této skupiny (Barvíková et al., 2018). Předpokládáme, že u starších dětí se situace týká pouze jednotek procent dětí, proto jsou sdílená místa v analýze zanedbána.

Vzhledem k tomu, že naší cílovou skupinou jsou děti 3–6 let, budeme z kapacit DS abstrahovat děti mladší 3 let. Vycházíme z evaluační zprávy ESF (2017), která zveřejnila výsledky dotazníkového šetření příjemců podpory zahrnující DS. Podle těchto dat je věkové rozdělení dětí navštěvující DS ve prospěch dětí mladších 3 let (62 %). Podíl dětí starších tří let je v DS na úrovni 38 %. Následující tabulka zobrazuje klíčové hodnoty kapacit v DS.

Tab. 2 Odhad počtu dětí 3–6 let v DS ve školním roce 2020/2021

	Počet DS	Celkový počet dětí	Počet dětí 3–6 let
Celkem	1 120	14 896	5 660

Zdroj: MPSV, 2020; ESF, 2017, vlastní výpočet a zpracování

1.3. Neškolská zařízení

Spektrum nabízených služeb péče o předškolní děti, které řadíme mezi tzv. neškolská zařízení, se provozuje dle živnostenského zákona. Nejčastěji jde o předmět podnikání „Výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona“ v rámci něhož existuje volná živnost č. 72 „Mimoškolní výchova a vzdělávání, pořádání kurzů, školení, včetně lektorské činnosti“ a č. 79 „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost“. Vázaná živnost „Péče o dítě do tří let věku v denním režimu“ se využívá v případě zařízení určené pro děti mladší 3 let.

V současnosti je systém neškolských zařízení z hlediska kapacity nesledovaný. Otázku týkající se kapacit nelze přesně zodpovědět a odhady stěžují i fakt, že neškolská zařízení jsou v několika případech zařazena do rejstříku škol nebo v seznamu DS. Nesystematičnost tohoto pilíře byla částečně eliminována vznikem DS, kdy řada neškolských zařízení byla od roku 2014 transformována právě do tohoto typu zařízení (DS). Vzhledem k tomu, že sledujeme dostupnost kolektivních zařízení pro děti starší tří let, které nabízejí každodenní celodenní péči, nejsou do analýzy zahrnuta neškolská zařízení typu mateřských a hlídacích center dále pak firemní a komerční jesle.

Při snaze o kvantifikaci počtu dětí, které tyto služby využívají, jsme využili data od Asociace lesních MŠ (2020). Mezi neškolská zařízení patří lesní kluby (LK), které nejsou zařazeny v rejstříku škol ani v seznamu DS. Následující tabulka 3 uvádí odhadnutý počet dětí v LK dle průměrného počtu dětí v jedné skupině (15), kterou uváděla většina zkoumaných LK. Obvykle jsou zde umístovány děti ve věku 2–6 let, některé LK nabízejí služby pro mladší

děti 2 let. Věkovou strukturu LK Asociace lesních MŠ neeviduje, avšak lze ji na základě dostupných informací odhadnout. Pro účely odhadu bude použit průzkum publikovaný v evaluační zprávě ESF (2017) zaměřený na provoz zařízení poskytujících pravidelnou péči o děti od narození do zahájení povinné školní docházky. Děti ve věku 3–6 let zapsané v zařízeních provozovaných na základě živnosti tvoří 33% podíl. Tuto informaci vezmeme v potaz při výpočtu počtu dětí 3–6 let navštěvujících LK. K 1. 9. 2020 se evidovalo celkem 198 lesních školek, z nichž 158 lze považovat za neškolská zařízení „lesní klub“ provozovaná na základě živnosti. Tabulka 3 ukazuje výsledné hodnoty včetně odhadnutého počtu dětí 306 let, jimž LK poskytovaly ve školním roce 2020/2021 vzdělávání.

Tab. 3 Odhad počtu dětí 3-6 let v LK ve školním roce 2020/2021

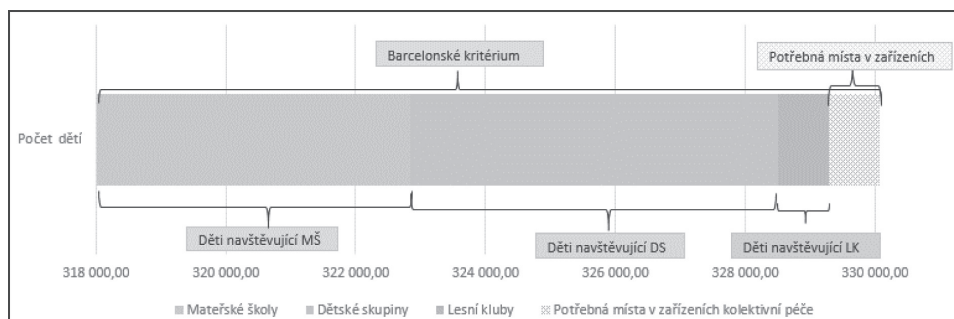
	Počet lesních školek	Počet lesních klubů	Celkový počet dětí v LK	Odhadnutý počet dětí 3-6 let v LK
Celkem	198	158	2 370	782

Zdroj: Asociace lesních školek, 2020; ESF, 2017, vlastní zpracování

2. Výsledky plnění barcelonského kritéria ve školním roce 2020/2021

Barcelonský cíl zavazuje členské státy EU k zajištění míst v zařízeních péče pro děti v objemu 90% dětí ve věku od tří let do věku povinné školní docházky. Na základě provedené analýzy a odhadů počtu umístněných dětí v tomto věkovém rozmezí ve všech typech předškolních zařízení byla vypočtena skutečná participace těchto dětí v zařízeních kolektivní péče. Graf 4 znázorňuje počet dětí navštěvujících MŠ, DS a LK a ilustruje počet míst potřebných pro splnění barcelonského kritéria. Účast dětí starších tří let věku ve všech zařízeních kolektivní péče dosahuje 89,8% podílu všech dětí v dané věkové kategorii. Počet potřebných míst k dosažení barcelonského cíle byl vypočten na 779. Vzhledem k tomu, že byly některé hodnoty pro nedostatek dat a jejich nesledovanost do výpočtu odhadnuty, je tento údaj poskytnut spíše pro rámcovou představu.

Graf 4 Počet dětí starších tří let ve všech typech zařízeních kolektivní péče a vyčíslení potřebných míst v zařízeních dle barcelonského kritéria ve školním roce 2020/2021

Zdroj: ČSÚ, 2021; ČSÚ, 2018; MŠMT 2021; Asociace lesních školek, 2020; ESF, 2017; MPSV, 2020, vlastní výpočet

Situace se začleněním dětí starších 3 let do předškolního vzdělávání je v ČR velmi dobrá. Zvýšení míry účasti o 2,1 p. b. oproti roku 2017 lze přisoudit rozsáhlým výzvám Operačního programu Zaměstnanost v letech 2016–2017⁷ podporující vznik DS. V období od roku 2017–2020 vrostl počet DS o 867 (342,7 %). Pozitivní trend nalezneme i v počtu nově otevřených tříd v MŠ, které soustavně roste, v průměru během posledních deseti let o 254 tříd (1,7 %) za rok.

Pozitivní dopady obou zmíněných vlivů byly ve školním roce 2020/2021 oslabeny nižším zájmem rodičů o umístění dětí v MŠ, vyšším podílem odmítnutých žádostí ze strany MŠ a zpomalením v rozvoji DS. Nižší zájem rodičů byl daný nepříznivými okolnostmi pandemie onemocnění COVID-19, které se projevilo v poklesu počtu přihlášených dětí k předškolnímu vzdělávání oproti předchozímu školnímu roku 2019/2020 i přes početnější věkovou kohortu 3–6letých. Počet přihlášek však není směrodatný, neboť rodiče mohou podat současně více přihlášek. Přesto ve školním roce 2020/2021 obdrželo kladné stanovisko o přijetí nižší počet dětí než v předcházejících letech. MŠ ve školním roce 2020/2021 nepokračovaly v trendu rozšiřování umístěných dětí v předškolním vzdělávání a nevyužily posílené kapacity z předchozích let. Postoj MŠ lze posoudit jako restriktivní, neboť nelze vysvětlit nižší kapacitou zařízení, nižším počtem zaměstnanců a učitelů a ani nepříznivým populačním vývojem.

Plánované úpravy legislativního ukotvení DS se negativně projevily v ochotě zakládat nové skupiny. Převládající nejistota, v jaké výši a za jakých podmínek budou DS finance získávat, zpomalila rozvoj sítě dětských skupin v roce 2020 a 2021. Podle odhadu MPSV mělo vzniknout v roce 2020 dalších 250 DS a měl pokračovat rychlý růst kapacit v těchto zařízeních. Podle dostupných dat však v roce 2020 vzniklo pouze 150 DS a v prvním pololetí roku 2021 vzniklo 30 DS.

⁷ Jednalo se o výzvy č. 35 a 36 (vyhlášeny ke konci roku 2015), mimořádná výzvy 132 (vyhlášena na konci roku 2016) a výzvy 73 a 74 (vyhlášeny v roce 2017). (ESFCR, 2021)

ZÁVĚRY

Vyhodnocení plnění barcelonského cíle v oblasti předškolního vzdělávání se zaměřením na děti od 3 do 6 let v českých podmínkách se projevilo zejména ve snaze zahrnout všechny typy zařízení péče o děti předškolního typu odpovídající stanovené charakteristice a zařadit nově získaná data pro školní rok 2020/2021. Míra účasti na předškolním vzdělávání podle dat z OECD se zdá být mírně podhodnocená, což je dáno nedostupností dat ke všem typům předškolního vzdělávání, které se v ČR nabízejí. Z tohoto důvodu byla v tomto příspěvku zkoumána participace dětí v pojetí komplexní dostupnosti v rámci MŠ, DS a zahrnuta byla zařízení provozovaná na základě živnosti typu LK.

Na základě nedostatku dostupných zdrojů lze vyjádřit doporučení směrem k zavedení národního registru předškolní péče, který by plnil monitorovací a kontrolní funkci. Rodiče i regionální správa by měli k dispozici úplné informace a údaje o všech typech zařízení předškolní péče (za předpokladu povinné registrace). Registr by přispěl ke sledování a kontrole kvality nabízených služeb prostřednictvím ČŠI, která má v současné době dohled pouze nad zařízeními uvedenými v Registru škol a školských zařízení.

Míra účasti na předškolním vzdělávání má v ČR rostoucí tendenci a při zahrnutí dostupných typů kolektivních zařízení dosahovala ve školním roce 2020/2021 téměř 90 %, tedy hranice barcelonského kritéria. Kromě samotné míry participace na předškolním vzdělávání se během posledního desetiletého období výrazně zlepšily i jiné ukazatele související s průměrným počtem dětí na jednu třídu v MŠ, celkovým počtem tříd v MŠ a rostoucím trendem v zakládání nových DS a LK.

Kapacity páteřního systému MŠ včetně nabízených míst v DS a LK lze hodnotit v současnosti jako dostatečné a kapacitně připravené i do budoucích let, kdy populace dětí ve zkoumané věkové skupině bude přesahovat stávající velikost. Mírná populační vlna přinese na svém vrcholu v roce 2022 o 7 290 dětí v námi zkoumané věkové skupině více než v roce 2020. Hojně posílené kapacity v předškolních zařízeních v poslední dekádě a jejich postupné zvyšování umožní absorbovat procentuálně vyšší zastoupení dětí v dané věkové kohortě do předškolního vzdělávání.

Specifičnosti školního roku 2020/2021, ve kterém poklesly hodnoty většiny zkoumaných ukazatelů včetně počtu přijatých dětí do MŠ, nepřikládáme vážnost ve smyslu, že bychom očekávali změnu v trendu vývoji kapacitních možností předškolních vzdělávacích zařízení. Odchylna byla vysvětlena nastalými okolnostmi kolem pandemie onemocnění COVID-19 a restriktivním postojem MŠ, v jehož důsledku vzrostl počet nepřijatých/odmítnutých dětí k předškolnímu vzdělávání oproti předchozím rokům.

Ve smyslu zvýšení kvality předškolního vzdělávání se příspěvek dotkl otázky počtu dětí na osobu vychovatele. V tomto ohledu lze formulovat doporučení na úrovni celého vzdělávacího systému k realizaci opatření vedoucí ke snižování počtu dětí na třídu, případně na vychovatele. Doporučení staví na potřebě zajistit větší personální kapacity kvalifikovaných učitelů, jehož realizace je v krátkodobém horizontu obtížná.

Vzhledem k poměrně dynamickému vývoji v oblasti předškolního vzdělávání, které představují pro rodiče alternativu k MŠ ve vzdělávání a péči pro své děti by další zkoumanou oblastí měl být dopad plánovaných legislativních změn v oblasti dětských

EUROPEAN COMMISSION. *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe – 2019 Edition. Eurydice Report*. Luxembourg: Publications office of the European Union, 2019. ISBN 978-92-9492-975-4.

LANGMEIER, J. a KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2007. ISBN 80-247-1284-9.

LOUŽEK, M. *Populační ekonomie: Její důsledky pro účinnost pronatalitních politik*. Praha: CEP, 2004. ISBN 80-86547-35-3.

MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1056-6.

MPSV. Evidence dětských skupin [online]. 2020. [cit. 1. 9. 2020]. Dostupné z: <http://evidence.mpsv.cz/eEDS/index.php>.

MŠMT. Vývojová ročenka školství 2010/11–2020/21 [online]. 2021. [cit. 3. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2010-11-2020-21>.

MŠMT. Zápisy do 1. ročníků základního vzdělávání. Rok 2020/2021 [online]. 2020. [cit. 2. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/zapisy-do-1-rocniku-zakladnich-skol>.

OECD. Family database [online]. 2019. [cit. 3. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/els/family/database.htm>.

ÚŘAD NÁRODNÍ ROZPOČTOVÉ RADY. Projekce veřejných výdajů na školství [online]. 2020. [cit. 3. 8. 2021]. Dostupné z: <https://unrr.cz/vydavame/studie/>.

VÍTKOVÁ, M., ed., *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a sociální*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-071-9.

Kontakt

Ing. Lucia Bartůsková, Ph.D.
Národohospodářská fakulta, Vysoká škola ekonomická v Praze
nám. W. Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3 – Žižkov, Česká republika
lucia.bartuskova@vse.cz